

HÖYAT

"Üç nöqtə" qəzetinin qonağı Akademik Millət vakili Nizami Cəfərovdur. Görkəmli alimin xatirələrini siza təqdim edirik.

(Əvvəlki otuz sayımızda)

Ən çox düşündüyümüz ortağ türkçə məsələsi olub

Müxtəlif türkoqloji toplaşılarda həmişə üzərində ən çox düşündüyümüz, mübahisə etdiyimiz məsələ, yaqın ki, ortağ türkçə məsələsi olub. Özbək türkoqları, bir qayda olaraq, müxtəlif türk dillərindən materialları əsasında sını bir dil yaratmağı təklif ediblər. Niyə? Onların fikrincə, əgər türk dillərindən hər hansı bir ortağ təsəvvüfat vasitəsi kimi qəbul olunarsa, digər türklər inciyər. Məna belə gəlir ki, bu, məsələyə həddindən artıq konyunktur yanaşmadır, çünki istəmədən türk dilində güclü ortaqlıq potensialı vardır, tarixən təcrübəsi də göstərir ki, sını dillər kütləviləşməyə (yə yasaqlamaq) imkanından məhrumdur. Və ona görə də əgər bütün türklər üçün ortağ bir təsəvvüfat vasitəsi ehtiyac varsa da, müasir türk dillərindən biri (yəni tibbi dil) olmalıdır. Eyni zamanda ən çox inkişaf etmiş, ən böyük sosisum (əhali kütləsi) ilə təmsil olunan və arxasında daha geniş texniki (hətta maddi) imkanlar dayanan bir dil olmalıdır. Həmişə də məlumundur ki, bu, Türkiyə türkcəsi. Ancaq bununla belə, Türkiyə türkcəsi müəyyən dəyişikliyə də (səhhət, inkişaf mənasında) məruz qalacaqdır.

Qırğızstanda keçirilən Böyük Türk Dili qurultayında mən bu barədə geniş məruzə etdim. Böyük türk dilçisi Öhməd Bican Örcilasun dedi ki, məruzənin mətnini çap etdirmək lazımdır. Xüsusilə belə bir fikir xoşuna gəlmişdi ki, biz türklər təbii şəkildə Şərqi Qərbi doğru yayılmışıq, Qərbi bəzə qədər yaxınlaşmışıq, o qədər də inkişaf edmişik – Türkiyə türkləri isə o qədər qəribədirlər, özü də ən böyük toplum halında.

Öhməd bəyə dedim ki, yazılı mətn yoxdur. Ümmüyyətlə, mən sən zamanlar qifəli yarıdıcıqla məşğulam... O da gülməsinlə əlavə elədi ki, bu, elə əvvəldən türklərə məxsus keyfiyyətdir.

Dürro – Səməd Vurğun yarıdıcılığının birinci dövrünün əsas qəhrəmanındır...

Bir dəfə Təhsil Nazirliyindən mənə zəng etdik ki, orta məktəbin "Ədəbiyyat" dərslərində Səməd Vurğunun tərcümeyi-halı verilirken onun gənclik illərində gənçə Dürro adlı bir qız əsəf ölmüş, ona çoxlu şeirlər həsr etdiyi barədə yazılıb, elə şey olmayıb, xəbirsiz edirik, düzəldösiniz... Soruşdum ki, bizim dərsləyə bu tənqid qeydi edən "mətəfəkkir" kim idi? Dedilər ki, səitrin nəvəsi, Ev Muzeyinin müdiri Aygün xanım...

Üstünü vurmudum... "Narahət olma-

"Günlər keçir. Ancaq izsiz yox..."

NİZAMİ CƏFƏROV: "O QƏDƏR MEHRİBAN MÜHİT YARATDI Kİ, CƏSARƏTLƏNİB BİR-İKİ SUAL DA MƏN VERDİM..."

yn, baxarıq" dedim. Az keçmədi ki, rəhmətlik Aygünün özü zəng elədi. Və həyəcana: "Nizami müəllim, hər adamın gənclik illərində səhvləri olur, onu xususi qəbartağa nə ehtiyac var? Əgər Səməd Vurğun Xəvər xanımı sevib alıbsa, ona bu qədər şeirlər yazıbsa, Dürro səhbətini yada salmağa nə ehtiyac var? Xəbirsiz edirik o adı dəstəkləndirən... Təhsil Nazirliyindən rəsmi xəbirsiz elədim, dedilər, müəllif sizsiz... Ona görə də..."

Xətrini çox istədiyim (və dostum Mehmanın həyat yoldaşı) Aygünün sözüni kəsdim: "Aygün, Dürro – Səməd Vurğun yarıdıcılığının birinci dövrünün əsas qəhrəmanındır..."

Mən sizi sərbəst müzakirəyə dəvət edirəm...

Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyasının layihəsinin müzakirəsi gedirdi. Azərbaycan Prezidenti (və Azərbaycan xalqının lideri!) Heydər Əliyev dövlət dilinin adını Konstitusiyada necə yazılacağı (və bundan sonra rəsmən necə adlandırılacağı) ilə bağlı geniş müzakirəyə start verdi. Bu, olduqca vacib bir qərar idi... Dahtılar yalnız hansı qərar qəbul edəcəklərini yox, həm də həmin qərarı nə zaman, hansı şəraitdə qəbul edəcəklərini yaxşı bilirdilər.

Azərbaycan MEA-nın Rəyasət Heyətinin Böyük Akt zalında alimlərin, yazıçıların iştirakı ilə geniş müzakirə keçirildi. Məclisin əvvəlində Heydər Əliyev özü çıxış elədi, göstərdi ki, bu gün cəmiyyətdə dövlət dilimizin adı üç təcr səsəlir: "Azərbaycan dili", "türk dili", bir də "Azərbaycan türk dili" (Azərbaycan türkcəsi). Konstitusiyaya Komissiyasının iclaslarında bu da məsələ müzakirə edilib. Biz elə orada qərar qəbul edə bilirdik. Ancaq bu, ümmümiyyət, ümmümiyyət isə ölkədəndən belə qərarı gəldik ki, dövlət dilinin adı məsələsinə əvvəl ölkənin görkəmli ziyalılar, elm, mədəniyyət xadimləri ilə müza-

kürə edək. Prezident həmin sözlərdən sonra rahat bir atmosfer yaratmaq üçün əlavə etdi ki, mən sizi sərbəst müzakirəyə dəvət edirəm, özüm də gedirəm ki, heç bir təzyiqlə hiss etmədən fikirlərinizi bildirsəniz.

"Çox böyük bir professor" ifadəsi mənim üçün indiyə qədər aldığım adların ən böyüyüdür

Günlərin bir günü filologiya fakultəsinin dekanlığında gündəlik işləmə məşğul olduğum vaxt Prezident Aparatı humanitar şöbəsinin müdiri Fatma Abdullazadə məni Aparata çağırtdı. Dedilər ki, səliqəli geyin, cənab Prezident qəbul edəcək... Mən ümmümiyyətlə, normal geyinən adamam, ancaq "səliqəli geyinmək" səhbəti olanda o daqiqə başa düşürəm ki, bəli, qalstıq bağlamaq lazımdır.

Vaxtilə prezident Əbülfəz Elçibayın koməkçisi olmuş, indi isə dekanlığın metodisti Aydın Rzaevədən xahiş edim ki, qalstıqunu bir-iki saatlığa mənə ver. Aılıb cibimə qoydum, getdim Aparata. Fatma xanım ayaqdan başçayan məni stuzub başını bulayanda dedim ki, qalstıqum var, cibimdədir.

Dedi:

- Cənab Prezidentin qəbul otağına düş, mənə gözlə.

Aşağı düş-düşə qalstıqum taxdım, üst-başına fikir verdim... Məlum oldu ki, başımı çox qurxdırılmışam, ayağımda idman ayaqqabısıdır – "Krassovka"... Ancaq eybə yox. Şalvarın balağı üstümü örtür.

Gəlmiş mühəfəzəçilərlə gərəkən yalanında əyləşdim. Başladıq ordu-burdan danışmağa. Prezidentə (Heydər Əliyevlə) uzbəxtə gərşün həyalətə məni elə sarmışdı ki, gərşünqəbağı özümü toplamaq istəyirdim.

Birdən Fatma xanım gəldi, ətrafə boyladı və soruşdu:

- Nizami Cəfərov hara getdi? Ayağa duranda təsəccüblə

- Elə bildim sən də mühafizədən, sən dedin.

...Fatma xanım öndə, mən arxada Prezidentin kabinetinə daxil olduq. Yaxınlaşanda azacıq qalxıb üz uzatdı, "aylaq" dedi. Gözlədim, əvvəl Fatma xanım, sonra mən aylaşdım... Başımı qaldırmağa ehtiyac edirdim. Birdən çox mülayim bir səs eşitdim.

- Sən professorsan, dekansan, Akademiyamın müxbir üzvüsən, millət vəkilsən. Bir vəzifə də indi veririk. Baş gicəllənmə-filan əmələ gəlməyəcək ki? Yazıçıların qurultayı vaxtı dedilər gəncsən. İndi nəçə yaşın var?

- Qırxa keçmişəm, cənab Prezident.

Gülməsündü:

- Yox, daha gənc deyilsən, deməli, baş gicəllənəmə əmələ gəlməz.

Dillənəmədim. No deyəcəkdim? Dahi bir dövlət adamının qarşısında idim. Hər dəm başımı qaldırıb ona baxa bilirdimsə, özü böyük iş idi.

- Yaqın xəbərən var, Azərbaycanada Atatürk Mərkəzi yaratmışıq. Sənə oraya başçan məsləhət bilirik.

- Çox sağ olun, cənab Prezident.

- Mən Ankarada xəstəxanədə olanda yanına Rəşad Gənc, bir də Sadiq...

- Tural.

...Hə, Sadiq Tural gəlmişdi. Türkoqloqlar... Tanırsan... Məsləhətəşdik ki, Bakıda həyat bir mərkəz yaransın... Atatürk böyük tarixi şəxsiyyətdir... Onu öyrənmək lazımdır...

- Cənab Prezident, həm onu öyrənəcəyik, həm də Sizi...

Gülməsündü:

- Yox, Atatürkü öyrənən, dedi.

Bəzi məsləhətlər verdi. Türkiyə iş adamlarının Azərbaycanadakı fəaliyyəti, Azərbaycan xalqının Türkiyəyə məhəbbəti və s. barədə. O qədər məhrimən mühat yarıtdı ki, cəsarətlənb bir-iki sual da mən verdim.

- Cənab Prezident, deyirlər ki, Siz inqilab illərində İranda olmuşuz, Səhənd Səzə poema həsr edib.

Yəna Gülməsündü:

- Poema yox, iki şeir həsr edib, arxivimdirdi, dedi - Sən hardan bilirsən?

- Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatını araşdırmışam.

- İrana rəsmi səfərə getmişdim. İstədim Tabrizi görmək. Etiraz etdiklər, dedilər ki, orada Sizin mühafizəni təmin edə bilmərik.

...Səhbət o qədər gözəl oldu ki, mənim buraya nə üçün çağırıldığımı da yadımdan çıxdı.

Xəzrdə Prezident sarayına qol çəkdi, Fatma xanıma da dedi ki, gözəl bir bina var, onu çoxları istəyib, ancaq Atatürk Mərkəzinə qismət oldu... Mərkəzə bir məsinə da verin...

Sağollaşmış çıxandan sonra Fatma xanım:

- Cənab Prezident hələ təyinatla gələn heç kimlə bu qədər səhbət etməyib, dedi.

...Çox keçmədi ki, Mərkəz fəaliyyətə başladı. Və Azərbaycan xalqının ümmümiyyətləridən bütün göstərişlərini həyata keçirməyə çalışdıq.

Türkiyənin dövlət xadimləri ilə gərşünbir birində Heydər Əliyev Mərkəzin başçanı barəsində iqlatıldı – "yox böyük bir professor" ifadəsi mənim üçün indiyə qədər aldığım (və bundan sonra alacağım) adların ən böyüyü oldu.

Günlər keçir. Ancaq izsiz yox...